

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2023.3.34>**О. Л. Соколенко**

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного і кримінального права
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

БОРОТЬБА З КОРУПЦІЄЮ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розглядається проблема корупції у закладах вищої освіти України. Виявлено основні прояви корупції в цьому секторі, її причини та наслідки. Також проаналізовано заходи, що вживаються в Україні для боротьби з корупцією у вищій освіті. Корупція у закладах вищої освіти проявляється в різних формах, включно з хабарями, замовними дипломами та зловживанням службовим становищем. Корупція у закладах вищої освіти – серйозна проблема, яка негативно впливає на якість освіти, академічну сумлінність і довіру до системи вищої освіти в цілому. Причинами корупції у вишах є низька прозорість і відкритість прийнятих рішень, слабкість системи управління та відсутність належних стимулів для сумлінної поведінки працівників вищої освіти. Наслідки корупції у закладах вищої освіти стають дедалі серйознішими для майбутнього нашої держави, включно зі зниженням якості освіти, скороченням можливостей для талановитих студентів, повсюдним поширенням несправедливості та нерівності. Боротьба з корупцією у закладах вищої освіти – складне завдання, що вимагає комплексного підходу. В Україні вже вжито низку заходів щодо боротьби з корупцією у закладах вищої освіти. Зокрема, в Україні ухвалено Закон «Про запобігання корупції», що передбачає відповідальність за корупційні правопорушення у сфері освіти. Також створено Національне агентство з питань запобігання корупції для виявлення та розслідування корупційних злочинів.

Однак для боротьби з корупцією у закладах вищої освіти необхідно зробити ще більше. Необхідно вдосконалювати законодавство, нагляд та інформаційно-роз'яснювальну роботу. Боротьба з корупцією у закладах вищої освіти – складний і тривалий процес, що потребує спільних зусиль усіх зацікавлених сторін. Спільними зусиллями можна побудувати систему вищої освіти, вільну від корупції.

Ключові слова: корупція, вища освіта, боротьба з корупцією, освітній процес, освітня діяльність, корупційні ризики.

Постановка проблеми. Аналіз розповсюдженості корупції серед студентів, викладачів, адміністрації та інших стейкхолдерів в закладах вищої освіти. Дослідження впливу корупції на якість навчання та добросовісність дослідницької та навчальної роботи в закладах вищої освіти. Розгляд можливих стратегій та програм реформування вищої освіти, спрямованих на зниження корупції та підвищення добросовісності у цій галузі. Аналіз ефективних методів та інструментів, які можуть бути використані для запобігання та боротьби з корупцією у вищій освіті, включно з правовими рамками, публічну свідомість та системи контролю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Боротьба з корупцією в закладах вищої освіти є актуальною проблемою, і багато досліджень та публікацій присвячені цій темі. Donald W. Nicholson, Michael S. Furr, Victor C. Talley надають огляд останніх досліджень

корупції в системі вищої освіти та розглядають різні форми корупції, включно з плагиатом, підробку документів і сплачування хабарів. Philip G. Altbach аналізує проблеми корупції в університетах та інших закладах вищої освіти та розглядає стратегії для боротьби з нею. Національні дослідження та публікації щодо боротьби з корупцією у закладах вищої освіти в Україні є дуже актуальними, оскільки корупція у вищій освіті є серйозною проблемою в країні. До виявлення та вирішення проблеми звертаються О. Осауленко, В. Володіна, О. Завальна, В. Грекуль та інші. Ці дослідження та публікації допомагають розуміти обсяг проблеми корупції в українських закладах вищої освіти та розробляти стратегії для її подолання.

Мета. Основна мета полягає в дослідженні проблеми корупції в українських закладах вищої освіти, а також в аналізі ефективних стратегій та заходів, спрямованих на запобі-

гання та боротьбу з цією негативною явищем. Ця стаття спрямована на виявлення корупційних практик, визначення їхніх причин та на вивчення найкращих практик у різних аспектах вищої освіти з метою розроблення рекомендацій та стратегій для підвищення добросовісності та чесності у закладах вищої освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж розглядати питання стосовно боротьби з корупцією, слід визначити саме поняття корупції, яке зазначене в Законі України “Про запобігання корупції”, звучить так: – використання особою, наданих їй службових повноважень чи пов’язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов’язаних з ними можливостей [7]. Щодо саме корупції в закладах освіти, то корупція визначається як будь-яка поведінка, яка призводить до отримання або надання неправомірної вигоди у зв’язку з виконанням обов’язків, пов’язаних з наданням саме освітніх послуг.

Як вже зазначалось раніше, корупція є серозною проблемою сучасного суспільства, і тому треба визначити її головні причини, для більшого розуміння її суті. Отже, причини виникнення корупції, саме в закладах вищої освіти:

- На жаль, головною проблемою, як це прикро не було, є банальне – низький рівень оплати праці, при цьому доволі великий обсяг цієї ж роботи.

- Певна частина студентів не хоче докладати зусиль для отримання знань, тому шукає “простіші” варіанти.

- Більша частина на це закриває очі, не називаючи ім’я корупціонерів ніяк не перешкоджають цій незаконній діяльності [2].

Корупційні ризики в системі вищої освіти – це можливості для корупційних дій, які можуть виникнути в процесі надання освітніх послуг. Корупція у закладах вищої освіти може мати негативний вплив на якість освіти, академічну доброчесність та довіру до системи вищої освіти в цілому. На поширеність корупційних практик не впливає форма власності навчального закладу. Так само не впливає на розповсюдженість відповідних практик і те, навчається студент на бюджеті чи на контракті.

У сфері освіти до найпоширеніших видів адміністративно-правового механізму протидії корупції зараховують:

- 1) адміністративно-правові норми, націлені на усунення корупційних злочинів, їх запобігання;

- 2) адміністративно-правові відносини, які формуються під час антикорупційної роботи;

- 3) реалізація норм адміністративного права в процесі запобігання та протидії випадків корупції [4].

Негативні наслідки корупції у сфері вищої освіти, на нашу думку, можна поділити на наступні:

- Зниження якості освіти.

Корупція призводить до того, що найталановитіші студенти не вступають до вищих навчальних закладів, а викладачі більше зацікавлені в отриманні неправомірної вигоди, ніж у якості освіти.

- Залучення в практику корупції молодого покоління.

Пройшовши таку «школу», випускник надалі починає ставитися до неправомірної вигоди як до норми, підтримуючи, таким чином, цю порочну соціальну практику, розхитує державу і суспільство. З метою усунення таких наслідків доцільно розробити та реалізувати комплекс заходів, спрямованих на профілактику корупції у закладах вищої освіти [3].

- Зменшення можливостей для здібних студентів.

Корупція може ускладнити доступ до якісної освіти здібним студентам з малозабезпечених сімей.

- Посилення несправедливості та нерівності.

Корупція може зробити академічний успіх залежним від доступу до несправедливих пільг, а не від таланту та наполегливої праці.

- Порушення академічної доброчесності.

Корупція може призвести до порушень академічної доброчесності, таких як плагіат і шахрайство.

- Збиток довірі до системи вищої освіти.

Корупція може призвести до втрати довіри до системи вищої освіти, що може негативно вплинути на її репутацію та конкурентоспроможність.

Таким чином, корупцію у закладах вищої освіти можна поділити на три умовні етапи – це:

1. Етап перший – під час вступу до закладу вищої освіти. Однак, ця проблема була вирішена шляхом впровадження ЗНО, як прозорого оцінювання майбутніх вступників. На час воєнного стану ЗНО було замінено НМТ.

2. Етап другий – під час освітнього процесу. Якщо резюмувати, то освітній процес – це інтелектуальна, творча діяльність у сфері вищої освіти та науки, що провадиться у закладі вищої освіти (науковій установі) через систему науково-методичних і педагогічних заходів та спрямована на передачу, засвоєння, примноження і використання знань, умінь та інших компетентностей в осіб, які навчаються, а також на формування гармонійно розвиненої особистості. На рівні освітнього процесу корупцію провадить низький ступінь володіння дисциплінами, не об'єктивне оцінювання, незацікавленість здобувачів вищої освіти у здобутті нових знань та набуття практичних навичок. Запобігання корупції у закладах вищої освіти залишається неефективним внаслідок відсутності якісного контролю під час вступної компанії, освітнього процесу, складання екзаменаційних сесій, та державних екзаменів, а також не сприянні здобувачів вищої освіти та науково-педагогічного складу закладів вищої освіти у боротьбі з корупцією.

3. Етап третій – закінчення освітнього процесу, післядипломна підготовка здобувачів вищої освіти, здобуття наукових ступенів та вчених звань [8].

Виходячи з цих етапів можемо зазначити наступні шляхи подолання корупційних дій у сфері вищої освіти:

1) Підвищення значущості вищої освіти, а також якості освіти;

2) Також останнім часом одним з актуальних інструментів, подолання корупції є участь громадськості в заходах щодо запобігання корупції. Громадська протидія корупції у ЗВО, має вводити в себе постійний моніторинг освітнього процесу громадськими організаціями та спонукання здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних працівників до активної позиції у боротьбі з проявами корупції;

3) Відповідальність за корупцію у закладах вищої освіти необхідно збільшити, натомість якість соціального забезпечення науково-педагогічних працівників покращити;

4) Модифікувати систему державного замовлення за для приведення її у відповідність до вимог ринку освітніх послуг, оптимізувати кількість закладів вищої освіти шляхом перегляду критеріїв отримання ліцензій та акредитації;

5) Запровадити дієві зміни на рівні освітнього процесу які повинні передбачати введення системи зовнішнього оцінювання знань здобувачів вищої освіти разом із вдосконаленням критеріїв внутрішнього оцінювання;

6) Забезпечити формування стимулів для науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти відмовлятися від сталих корупційних практик та зацікавлення здобувачів вищої освіти до здобуття реальних знань під час освітнього процесу [8];

7) Прозорість і підзвітність: підвищення прозорості в освітніх системах і притягнення окремих осіб до відповідальності за їхні дії може допомогти зменшити корупцію. Це може включати публікацію бюджетів і видатків, розкриття інформації про прийом на роботу, а також створення механізмів звітності та розслідування корупції;

8) Зміцнення законодавчої бази: зміцнення правової бази та нормативних актів може допомогти стримати корупцію в освіті. Це може включати закони, які забороняють кумівство та інші форми корупції, а також застосовуються покарання для тих, хто їх порушує;

9) Посилення механізмів контролю: створення незалежних механізмів контролю, таких як антикорупційні комісії чи омбудсмени, може допомогти виявити та запобігти корупції в освіті. Ці органи можуть розслідувати скарги, перевіряти навчальні заклади та давати рекомендації щодо підвищення прозорості та підзвітності;

10) Посилення професійних стандартів: встановлення чітких професійних стандартів і етичних кодексів поведінки для науково-педагогічних працівників може допомогти зменшити можливості для корупції;

11) Посилення участі та залучення: заохочення активної участі та залучення зацікавлених сторін може допомогти забезпечити підзвітність та прозорість навчальних закладів; [5]

12) Підвищення цінності вищої освіти, а також якості навчання Це передбачає запровадження механізмів суттєво більш високого рівня оплати фахівців з вищою освітою; підвищення конкурентності при відборі до ЗВО і у процесі навчання у ЗВО через скорочення мережі ЗВО; впровадження економічно обґрунтованих обсягів наборів на спеціальності відповідно до попиту економіки та суспільства;

13) Вагомим внеском у боротьбу з корупцією є відкриття телефонних ліній довіри, які мають на меті оперативно реагувати на прояви хабарництва;

14) Швидка інформатизація суспільства робить можливим активне громадське обговорення (зокрема, в соціальних мережах) як окремих випадків хабарництва та використання службового положення з корисливою метою,

так і поширення оцінок загального рівня корупції у тих чи інших навчальних закладах. Своєю чергою, це має деструктивний вплив на формування морально-ціннісних засад молоді, формуючи збочене уявлення про суть корупції та толерантне ставлення до неї як до різновиду неправової соціальної практики.

15) Формування попиту на знання на ринку праці, адже корупція у ЗВО буде процвітати до тих пір, поки студенти не отримують перспективи вигідно продати свої знання на ринку праці; справжня конкуренція на ринку праці [1].

Стосовно індивідуальних засобів протидії корупції, то можна виділити офіційні та неофіційні. До перших належать звернення, обговорення проблем за адміністрацією, а також проведення круглих столів. До неофіційних відносять страйки, блокування, оприлюднення в ЗМІ, інформаційні вибухи, медіакампанії. такі методи є більш дієвими, однак їх слід використовувати, коли всі інші засоби були використанні [6].

Впровадження таких заходів допоможе зменшити масштаби корупції в навчанні та забезпечити якісну освіту для всіх студентів.

Висновки. Підсумовуючи, можемо зазначити, що корупція у закладах вищої освіти є серйозною проблемою, яка негативно впливає на якість освіти, академічну доброчесність та довіру до системи вищої освіти в цілому.

Боротьба з корупцією у закладах вищої освіти є складним завданням, яке вимагає комплексного підходу. Для того щоб ефективно боротися з корупцією, необхідно усунути її причини та створити умови для доброчесної поведінки працівників закладів вищої освіти. Важливо підвищувати рівень обізнаності про корупцію серед студентів, викладачів та інших працівників закладів вищої освіти. Це допоможе форму-

вати негативне ставлення до корупції та сприятиме її попередженню.

Корупція у закладах вищої освіти є серйозною загрозою для якості освіти та академічної доброчесності. Боротьба з корупцією є важливим завданням, яке вимагає спільних зусиль з боку держави, закладів освіти та суспільства.

Список використаних джерел:

1. Державне управління науково-освітнього забезпечення підготовки конкурентоспроможних фахівців у сфері цивільного захисту : збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції, 16–17 квітня 2015 р. / за заг. ред. В. П. Садкового. Х., 2015. 320 с.
2. Євроінтеграційні процеси в Україні: вдосконалення законодавства та правозастосування [Текст] : матеріали науково-теоретичної конференції наукового товариства здобувачів вищої освіти (Київ, 19 квіт. 2018 р.). К. : Нац. Акад. внутр. справ, 2018. 399 с.
4. Матчук С.В. Корупція у сфері вищої освіти: сутність, причини та заходи протидії. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/_p112-115.pdf
5. Мельченко В. І. Корупція у закладах вищої освіти. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2021/1/8.pdf>
6. Бондаренко О. С. Корупційні ризики у вищій освіті: види, прояви та протидія. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/Bondarenko_academic_integrity.pdf
7. Панічевська А.В. До питання про корупцію в освіті. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/3612/3576>
8. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII : станом на 3 серп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
9. Шевчук О.О. Корупція в закладах вищої освіти України: причини та шляхи подолання. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/16566/1.pdf>

Sokolenko O. L. Fighting corruption in higher education institutions

The article deals with the problem of corruption in higher education institutions of Ukraine. The main manifestations of corruption in this sector, its causes and consequences are identified. The measures taken in Ukraine to combat corruption in higher education are also analyzed. Corruption in higher education institutions manifests itself in various forms, including bribery, custom-made diplomas, and abuse of office. Corruption in higher education institutions is a serious problem that negatively affects the quality of education, academic integrity and trust in the higher education system as a whole. The causes of corruption in higher education institutions are low transparency and openness of decisions, weakness of the management system and lack of proper incentives for honest behavior of higher education employees. The consequences of corruption in higher education institutions are becoming more and more serious for the future of our country, including a decline in the quality of education, fewer opportunities for talented students, and widespread injustice and inequality. Fighting corruption in higher education is a complex task that requires a comprehensive approach. Ukraine has already

taken a number of measures to combat corruption in higher education institutions. In particular, Ukraine has adopted the Law on Prevention of Corruption, which provides for liability for corruption offenses in the field of education. The National Agency for the Prevention of Corruption was also established to detect and investigate corruption crimes. However, more needs to be done to combat corruption in higher education. Legislation, oversight, and awareness-raising need to be improved. The fight against corruption in higher education is a complex and lengthy process that requires joint efforts of all stakeholders. By working together, it is possible to build a corruption-free higher education system.

Key words: corruption, higher education, fight against corruption, educational process, educational activities, corruption risks